

BİHBEHÂNÎ, Abdullah b. İsmâil

(عبدالله بن إسماعيل بيهباني)

Abdullāh b. İsmâil
b. Nasrillāh Bihbehānî
(1840-1910)

Şîî âlimi ve İran

Meşrutiyet Hareketi'nin öncülerinden.

Necef'te doğdu. Dinî ilimleri önce babası Seyyid İsmâil'den, daha sonra Mirza Hasan-ı Şîrâzî başta olmak üzere devrin ileri gelen âlimlerinden okudu. Babası Nâsirüddin Şah'ın daveti üzerine Tahran'a gitmiş, şer'iyye mahkemesinde hâkimlik yaparken halk arasında büyük bir nüfuz kazanmıştı. Abdullah Bihbehânî babasının 1878'de ölümü üzerine onun makamına ve halk üzerindeki nüfuzuna vâris oldu. Bu dönemde şaha yakınlaşmaya önem veren Şîî âlim, 1891'de meydana gelen ve Mirza Hasan-ı Şîrâzî'nin bir fetvasına dayanan meşhur tütün boykotuna karşı çıktı. Bu sebeple şah ve İngiltere tarafından ödüllendirildi. Daha sonra Rusya'nın İran'da nüfuzunun artmaması için İngilizler'le birlikte çalıştı.

1903'te yeni sadrazam Aynüddeve'nin kendisine cephe alması ve rakibi Şîî âlim Şeyh Fazlullah Nûrî'nin nüfuzunu artırmaya çalışması üzerine hükümete karşı muhalifler safına katıldı. Nisan 1905'te İran hükûmetinin çalıştığı Belçikalı bir gümrük memurunun İslâm mukaddesatına hakaret ettiğini ileri sürerek hükümet aleyhine geniş bir kampanya başlattı. Aynı yılın sonbaharında Aynüddeve'yi görevinden uzaklaştırmak için Tahran âlimlerinden Seyyid Muhammed Tabâtabâî ile anlaştı. Bihbehânî ile Tabâtabâî Şîî literatüründe "âyeteyn" veya "hücceteyn" diye anılırlar. Bir ay sonra Tabâtabâî ile birlikte hükûmetin siyasetini protesto için Tahran'da Mescid-i Şah'ta ticaret adamlarıyla bir toplantı yaptı. Toplantı zorla dağıtılınca bu iki âlim Tahran'a yakın bir ziyaretgâh olan Şah Abdülazîm'in türbesine sığınıp bir meclis (adâlethâne) kuruluncaya kadar Tahran'a dönmeyeceklerini ilân ettiler. İsteklerinin kabul edilmesi üzerine Aralık 1906'da Tahran'a döndüler. Bihbehânî'nin o andan itibaren her işi bir tarafa bırakıp İran'da meşrutiyeti kurmak için çalışmaya başladığı söylenebilir. Yardımcısı Seyyid Abdülhamîd'in kısa bir süre sonra öldürülmesi üzerine hükümet kuvvetleriyle çatışmalar tekrar başladı ve Bihbehânî Tabâtabâî ile birlikte Kum'a gitti. Aynı yılın ağustos ayında Tahran'a

döndü ve bir müddet sonra açılan ilk mecliste üç cephede mücadele etmek zorunda kaldı. Çünkü meclisten hiç hoşlanmayan Muhammed Ali Şah, meşrutiyeti dinsizlikle bir tutan ve "meşrutiyet"e karşı "meşruiyet" sloganını ortaya atan şeyh Fazlullah Nûrî ve mecliste şeriata aykırı kanunlar yapmak isteyenler ona karşı tavır almışlardı. 23 Haziran 1908'de meclis şah tarafından kapatılınca Bihbehânî tutuklanıp sekiz ay Bezehrûd köyünde kaldıktan sonra Necef'e sürüldü.

Muhammed Ali Şah Temmuz 1909'da tahttan indirilince yeniden açılan mecliste Bihbehânî tekrar faaliyet göstermeye başladı. Bu dönemde meclisin Kafkasya sosyal demokratlarına bağlı olan aşırı laik kanadının düşmanlığını üzerine çeken Bihbehânî 16 Temmuz 1910'da evinde öldürüldü. Bu olay birçok din âliminin meşrutiyet hareketinden yüz çevirmesine sebep oldu.

Ömrü daha çok siyasetle geçen Bihbehânî'nin Ca'ferî fıkına dair yazmış olduğu yirmi beş risâle Meşhed Âsitâne-i Kuds Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

E. G. Browne, *The Persian Revolution of 1905-1909*, Cambridge 1910, s. 113, 115, 203, 204, 206-207; İsmâil Murtazavî Burâzcânî, *Zindânî-yi Bezehrûd*, Tahran 1337 hş./1958; Ahmed Kesrevî, *Târîh-i Meşrûta-yı İrân*, Tahran 1340; Nâzîmü'l-İslâm Kırmânî, *Târîh-i Bidârt-yi İrânî-yân* (nşr. Ali Ekber Saîdî Sîrcânî), Tahran 1346; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *A'âmû's-Şî'a*, Necef 1373, I, 1193-1195; M. S. Ivanov, *İranskaya revolyutsiya 1905-1911 godov*, Moskva 1957, s. 75, 94, 123, 129, 170, 174, 195, 202; Muhammed Hirzûddin, *Ma'ârifü'r-ricâl fi terâci-mi'l-'ulemâ' ve'l-'üdeba'*, Necef 1383/1964, II, 17-18; Hamid Algar, *Religion and State in Iran, 1785-1906: The Role of The 'Ulama in the Qajar Period*, Berkeley-Los Angeles 1969, s. 241, 243-244, 248-251; a.mlf., "Abdallāh Behbehānī", *EIr*, I, 190-193.

HAMİD ALGAR

BİHBEHÂNÎ, Muhammed Ali

(محمد علي بيهباني)

Âgâ Seyyid Muhammed Alî
b. Muhammed Bâkır Bihbehânî
(ö. 1216/1801)

İranlı fakih ve müctehid.

1144 (1731) yılında Kerbelâ'da doğdu. Tarikat ehline şiddetle düşman olduğundan kendisine "Sûfikûş" (sûfileri öldüren) de denmiştir. Babası meşhur âlim Âgâ Muhammed Bâkır Bihbehânî'nin yanında tahsiline başladı. İctihad derece-

sine ulaştıktan sonra Mekke'ye gitti ve iki yıl orada kaldı. Kerbelâ'ya döneceği sırada Irak'ta çıkan veba salgınından dolayı Irak sınırına yakın Kirmanşah (bugünkü Bahteran) şehrine yerleşti. Babasının halefi olarak müctehidin kazaî yetkilere de sahip olduğuna inanan Bihbehânî evine bitişik bir mahkeme kurdu ve şer'î hükümleri bizzat uygulamaya başladı.

İran Kaçar sülâlesinin ilk hükümdarı Âgâ Muhammed Şah'ın hasisliği sebebiyle saltanata lâıyk olmadığını ileri süren Bihbehânî bir ara Tahran'a gitti. Şah onun şehre girmesini yasaklamaya teşebbüs ettiyse de bunda başarılı olamadığı gibi Tahran'da kaldığı evde kendisini ziyaret etmeye de mecbur oldu. Bihbehânî'nin Âgâ Muhammed Şah'tan sonra tahta geçen Feth Ali Şah üzerindeki nüfuzu büyüktü; bu sayede sûfileri tam bir serbestlikle takip edebildi.

Bihbehânî'nin sûfilere karşı beslediği kine ilk kurban giden Ni'metullahiyye tarikatının meşhur müceddidi Ma'sûm Ali Şah'tır. 1795 yılında Kirmanşah'ta tutuklanan Ma'sûm Ali Şah umumi bir toplantıda inançlarıyla ilgili soruşturmaya tâbi tutuldu. Verdiği cevaplar Bihbehânî'nin anlayışlarına ters düştüğü için zehirlenerek öldürüldü. Ma'sûm Ali Şah'ın yakın arkadaşları olan Nûr Ali Şah'a Kirmanşah'tan ayrılma izni verildiyse de ertesi yıl Bihbehânî'nin adamları tarafından o da zehirlenerek öldürüldü. Yine Ni'metullahiyye tarikatından olan Muzafer Ali Şah Bihbehânî'nin emriyle Kirmanşah'ta tutuklanıp Tahran'da Feth Ali Şah'ın huzuruna çıkarıldıktan sonra tekrar Kirmanşah'a gönderildi. Kısa bir muhakemenin sonu 1800 yılında Bihbehânî tarafından idama mahkûm edildi ve karar infaz edildi. Hemen sonra Âgâ Mehdi ve Mirza Mehdi adında iki dervişin ölümüne de Bihbehânî sebep oldu.

Bihbehânî sûfilere karşı beslediği düşmanlığın sebeplerini, çeşitli kişilere yazdığı mektuplardan oluşan *Risâle-i Hayrâtîyye* adlı eserinde açıklamaktadır. Ona göre dervişler taharet hükümlerini hiçe sayan, uyuşturucu maddelerin kullanmasını câiz gören, namaz kılmayı lüzumsuz telakki eden ve Ni'metullahiyye tarikatının kutbu Ma'sûm Ali Şah'ın önünde secdeye varan kimselerdir.

Bihbehânî'nin Kirmanşah'ta ölümü, Ni'metullahiyye tarikatı mensupları arasında bir yıl önce öldürttüğü Bûdelâ adında bir dervişin bedduasının sonucu olarak kabul edilmiştir. Bihbehânî'den son-

ra Şiîlik'te çok eski bir geçmişli olan der-
viş-fakih çatışmaları İran'da devam et-
mişse de hiçbir zaman onun dönemin-
deki kadar kanlı olaylara dönüşmemiş-
tir. Bihbehânî'nin dört oğlundan biri olan
Şeyh Mahmud ise babasının tam aksine
Ni'metullahiyye tarikatına girip bizzat
dervişlerin arasına karışmıştır.

Bihbehânî'nin oğlu Şeyh Ahmed baba-
sının hal tercümesini *Mir'âtü'l-aḥ-
vâl* adlı eserinde yazmıştır. Eserin bir
yazma nüshası British Museum'da bu-
lunmaktadır (MS add. nr. 24.052).

Bihbehânî'nin *Risâle-i Ḥayrâtıyye*'si
henüz nesredilmemiş olup bu kitaptan
bazı örnekler Ma'sûm Ali Şah'ın *Ṭarâ'i-
ku'l-makâl* adlı eserinde verilmiştir (nşr.
Muhammed Ca'fer Maḥcûb, Tahran 1345
hş./1966, II, 176-182). Kendisine *Ḳaṭ'u'l-
makâl fi reddi ehli'd-dalâl* adında bir
kitap daha atfedilmişse de bu eser bü-
yük bir ihtimalle *Risâle-i Ḥayrâtıyye*'nin
aynisidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sir John Malcolm, *History of Persia*, London
1829, II, 271-299; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*,
Tahran 1304, s. 660; Zeynelâbidîn Şirvânî, *Ri-
yâzü's-siyâḥa* (nşr. Abdülhamid Rabbânî), Tah-
ran 1339 hş./1960, s. 834; Muhammed Hirzûd-
din, *Ma'ârifü'r-ricâl*, Necef 1384/1964, II, 309-
310; Nur Ali Şah, *Cennâtü'l-vişâl*, Tahran 1348
hş./1969, Cevâd Nurbahş'ın önsözü, s. XII-XIII;
Hamid Algar, *Religion and State in Iran 1785-
1906: the Role of the Ulama in the Qajar Pe-
riod*, Berkeley-Los Angeles 1969, s. 39-40, 43,
63; a.mlf., "Behbehânî, Âqâ Moḥammad-Âlî",
Elr., IV, 97-98; Nasrollah Pourjavady — Peter
Lamborn Wilson, *Kings of Love*, Tahran 1978, s.
128-131; Muhammed b. Süleyman Tünükâ-
bünî, *Ḳışaṣü'l-'ulemâ*, Tahran, ts., s. 199-201;
A'yanü's-Şi'a, X, 25-26; Ali Devânî, *Vahîd-i
Bihbehânî*, Tahran 1362 hş./1983, s. 275-331.

HAMİD ALGAR

BİHBEHÂNÎ, Muhammed Bâkır

(محمد باقر بیهانی)

Âgâ Seyyid Muhammed
Bâkır b. Muhammed Ekmel Bihbehânî
(ö. 1206/1791-92)

Şiî ulemâsınca hicrî XII. yüzyılın
müceddidi olarak kabul edilen
ve Ca'ferî fıkında Usûlî mektebini
hâkim kılan müctehid.

1116 (1704-1705) veya 1118 (1706-
1707) yılında İran'ın o zamanki başşeh-
ri ve en büyük kültür merkezi olan İsfah-
an'da doğdu. Babası Molla Muhammed
Ekmel, İran Şiî ulemâsının başlıca sima-
larından olan Molla Muhammed Bâkır
el-Meclisî'nin talebelerindendi ve onun
kardeşinin kızıyla evlenmişti. Meclisî XVII.

yüzyılın son çeyreğinde İran'ın dinî ha-
yatı üzerinde tam bir hâkimiyet kurmuş-
tu. XVIII. yüzyılın sonunda ise İran'ın di-
nî ve siyasî tarihi üzerinde önemli bir et-
ki bırakan Bihbehânî aynı mevkide gö-
rünmektedir. Muhammed Bâkır baba-
sının vefatı üzerine İsfahan'dan ayrılıp
Necef'e gitti. Orada Âgâ Seyyid Muham-
med Tabâtabâî'den felsefe ve mantık,
Seyyid Sadreddin Kummî'den fıkıh ve
usul okudu. Necef'te yaklaşık otuz yıl
kaldıktan sonra tanınmış ve kendinden
emin bir âlim olarak Pars eyaletinin es-
ki bir ilim merkezi olan Bihbehân kasa-
basına yerleşti. Orada uzun süre ikamet
ettiği için Bihbehânî nisbesiyle meşhur
oldu.

Bihbehânî'nin Ahbârî fıkıh mektebinin
(Ahbâriyye) merkezi haline geldiğini gö-
ren Bihbehânî, taraftarı olduğu Usûlî
mektebini (Usûliyye) yaymaya ve Ahbârî-
ler'le mücadele etmeye başladı. Ca'ferî
fıkıhı içerisinde Ahbârî - Usûlî çatışma-
sı eski olmakla beraber XVIII. yüzyılda
bu çatışma had safhaya ulaştı. Ahbârî-
ler'e göre on ikinci imam gaybet*te iken
fıkıhî bir hüküm arayanların tek çaresi
Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'le on
iki imamin rivayetlerine başvurmaktan
ibarettir. Usûlîler ise o kaynakları esas
alıp akilî metotlar kullanarak icthadda
bulunmayı câiz ve hatta zaruri kabul
ediyorlardı. Bihbehânî, Usûlîler'in tezle-
rini müdafaa eden ve Ahbârîler'in fikir-
lerini çürüten bazı eserler yazdı. Aynı
zamanda kasaba camiinde müessir va-
azlar vererek halkın ve âlimlerin çoğun-
luğunun Usûlî mektebini benimsemesi-
ni sağladı.

Bihbehânî 1746 yılında Irak'a dönüp
Kerbela ilim merkezlerini de Ahbârî mek-
tebinin tesirinden çıkarmaya karar ver-
di. Kerbelâ'ya varır varmaz Ahbârîler'in
reisi olan Şeyh Yûsuf Bahrânî'nin arka-
sında namaz kılmanın ve onun ders mec-
lislerine devam etmenin haram olduğu-
nu ilân etti. Ahbârîlik'ten vazgeçip Usû-
lîler'e katılmaya hazır olduğu söylenen
Şeyh Yûsuf da kısa zamanda ortadan
çekildi. Bunun üzerine Ahbârî ulemâsı-
nın bir kısmı Usûlî mektebine geçti, di-
ğerleri de Kerbelâ'yı terketti. Bu yenil-
giden sonra Ahbârî mektebi bir daha
canlandırılmadı. Bihbehânî tarafından
sağlanan Usûlî zaferi, İran'da siyasî iş-
lerde de sözlerini geçirebilen kuvvetli bir
müctehid sınıfının ortaya çıkmasına se-
bep oldu; hatta bu gelişme ile İran İslâm
Devrimi arasında bir ilgi kurmak
mümkündür.

1206 (1791-92) yılında ölen Bihbehâ-
nî, hayatta iken her gün ziyaret ettiği
İmam Hüseyin'in türbesinin yanına def-
nedildi. Vefat tarihi bazı kaynaklarda
1208 (1793-94) olarak da geçmektedir.
Yetiştirdiği birçok talebe arasında, Ni'-
metullahî dervişlerine karşı beslediği kin-
den dolayı "Süfîkûş" (süfîleri öldüren) di-
ye anılan en büyük oğlu Âgâ Muhammed
Ali Bihbehânî, meşhur Şiî âlim Bahrûlü-
lûm-i Tabâtabâî, Usûlî fıkına dair de-
ğerli eserler telif eden Şeyh Ca'fer Kâşî-
fûlgitâ en-Necefî, İsfahan'da vali ile re-
kabet edecek kadar büyük nüfuz kaza-
nan Hâc Muhammed İbrâhim Kelbâsî ile
Seyyid Muhammed Bâkır Şeftî ve İran
Şahı Feth Ali Şah üzerinde büyük etkisi
olan Mirza Ebû'l-Kâsım el-Kummî sayı-
labilir.

Bihbehânî'nin çok sayıdaki eserlerin-
den başlıcaları şunlardır: *Hâşiye 'alâ
Minhâci'l-makâl* (Tahran 1306); *Edebü't-
ticâre* (Tahran 1294, 1316; Bombay 1299);
Hâşiye 'alâ Medâriki'l-aḥkâm (Tahran
1268, 1274, 1298); *Kitâbü'l-İctihâd ve'l-
aḥbâr* (Tahran 1314, 1317); *İbtâlû'l-kı-
yâs*; *Risâletü'l-hüccıyyeti'l-icmâ'* ve *el-
Fevâ'idü'l-Uşûliyye*.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Süleyman Tunukâbunî, *Ḳışa-
ṣü'l-'ulemâ*, Tahran 1304/1887, s. 147-148;
Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Tahran 1304, s. 123;
Abbas b. Muhammed Rızâ Kummî, *Hedıyyetü'l-
aḥbâb*, Necef 1349/1930, s. 100; *Reyhâne-
tü'l-edeb*, Tebriz, ts., I, 51-52; Muhammed Ali
Muallim Habîbâbâdî, *Mekârimü'l-âşâr der Aḥ-
vâl-i Ricâl-i Devre-i Ḳacâr*, İsfahan 1337 hş./
1958, s. 220-225; Muhammed Hirzûddin, *Ma'â-
rifü'r-ricâl fi terâcimi'l-'ulemâ' ve'l-üdebâ*,
Necef 1384/1964, I, 121-123; Hamid Algar,
*Religion and State in Iran, 1785-1906: The
Role of the Ulama in the Qajar Period*, Berke-
ley-Los Angeles 1969, s. 34-36; a.mlf., "Bi-
hbehânî", *El² Suppl.* (İng.), s. 134-135; a.mlf.,
"Behbehânî Âqâ Sayyed Moḥammad Bâqer",
Elr., IV, 98-99; Ali Devânî, *İstâd-ı Âḳâ Muḥam-
med Bâkır Bihbehânî b. Muḥammed-Ekmel
Ma'râf bi-Vahîd-i Bihbehânî*, Tahran 1363 hş.;
A'yanü's-Şi'a, IX, 182.

HAMİD ALGAR

BİHİŞTİ, Âyetullah

(آية الله بهشتی)

Âyetullah Muhammed Hüseyinî Bihîştî
(1928-1981)

İran İslâm devrimine ve
İslâm cumhuriyetinin kuruluşuna
önemli katkıları bulunan âlim.

24 Ekim 1928'de İsfahan'da doğdu.
Henüz dört yaşında iken öğrenime baş-
ladı. 1942'de İsfahan devlet lisesinden
aynı yıl dinî tahsil görmek maksadıyla ay-